
Κοινωνικά
Προβλήματα και
Ψυχική Υγεία του
Παιδιού

---

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το Κέντρο Επιμόρφωσης και Δια Βίου Μάθησης (Κ.Ε.ΔΙ.ΒΙ.Μ.) του **Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών (Ε.Κ.Π.Α.)** σας καλωσορίζει στο Πρόγραμμα Συμπληρωματικής εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης και συγκεκριμένα στο πρόγραμμα επαγγελματικής επιμόρφωσης και κατάρτισης με τίτλο **«Κοινωνικά Προβλήματα και Ψυχική Υγεία του Παιδιού»**.

Η ανάγκη συνεχούς επιμόρφωσης και πιστοποίησης επαγγελματικών δεξιοτήτων οδήγησε το **Πρόγραμμα Συμπληρωματικής εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης (E-Learning)** του Ε.Κ.Π.Α. στο σχεδιασμό των πρωτοποριακών αυτών Προγραμμάτων Επαγγελματικής Επιμόρφωσης και Κατάρτισης, με γνώμονα τη **διασύνδεση της θεωρητικής με την πρακτική γνώση**, αναπτύσσοντας κυρίως, την εφαρμοσμένη διάσταση των επιστημών στα αντίστοιχα επαγγελματικά πεδία.

Στη συνέχεια, σας παρουσιάζουμε αναλυτικά το πρόγραμμα σπουδών για το πρόγραμμα επαγγελματικής επιμόρφωσης και κατάρτισης: **«Κοινωνικά Προβλήματα και Ψυχική Υγεία του Παιδιού»**, τις προϋποθέσεις συμμετοχής σας σε αυτό, καθώς και όλες τις λεπτομέρειες που πιστεύουμε ότι είναι χρήσιμες, για να έχετε μια ολοκληρωμένη εικόνα του προγράμματος.

2. ΣΚΟΠΟΣ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

Το εν λόγω εκπαιδευτικό αντικείμενο απευθύνεται σε επαγγελματίες ψυχικής υγείας παιδιών και εφήβων όπως παιδοψυχιάτρους, παιδοψυχολόγους λογοθεραπευτές, εργοθεραπευτές, κοινωνικούς λειτουργούς, νοσηλευτές και γενικότερα παιδιάτρους, εκπαιδευτικούς και μη ειδικούς που ενδιαφέρονται για την πρόληψη και αντιμετώπιση των ψυχολογικών προβλημάτων που αντιμετωπίζουν τα παιδιά και οι οικογένειές τους.

Η πρόληψη στην ψυχική υγεία παιδιών και εφήβων έχει σκοπό την ενδυνάμωση δεξιοτήτων που θα επιτρέψουν στα παιδιά να αντεπεξέλθουν με επιτυχία σε ψυχοπιεστικές καταστάσεις και την αποτροπή της εκδήλωσης ψυχικής παθολογίας στη παιδική ηλικία. Η θεραπεία στη παιδοψυχιατρική υπακούει στις ίδιες αρχές και είναι άρρηκτα δεμένη με την πρόληψη. Η θεραπευτική προσέγγιση για κάθε παιδί που παρουσιάζει ψυχικές διαταραχές εκτός από την άμεση ανακούφιση των συμπτωμάτων του, στοχεύει στην αποτροπή της εγκατάστασης της παθολογίας που θα το συνοδεύσει στην ενήλικη ζωή.

Το πρόγραμμα πραγματεύεται τον ορισμό του φυσιολογικού και του παθολογικού στη ψυχική υγεία του παιδιού και τη συνέχεια της παθολογίας από την παιδική ηλικία στην ενήλικη ζωή. Αναφέρονται οι βασικές αρχές πρόληψης, προληπτικές στρατηγικές για κάθε αναπτυξιακό στάδιο και θεραπευτικές προσεγγίσεις.

Τα ψυχοκοινωνικά προβλήματα όπως ο σχολικός εκφοβισμός (bullying), το διαζύγιο, ο αυτοτραυματισμός (self-harm) στην εφηβεία, η αρρώστια, η αναπηρία και η αντίληψη του θανάτου από το παιδί αποτελούν πεδία εφαρμογής προληπτικών και θεραπευτικών παρεμβάσεων.

Οι ψυχο-τραυματικές εμπειρίες της παιδικής ηλικίας, άμεσες ή έμμεσες λόγω της δυνατότητας μετάδοσης του τραύματος από τους γονείς στα παιδιά είναι συχνή αλλά δύσκολα προσεγγίσιμη κατάσταση.

Τέλος παιδιά και οικογένειες που ζουν σε ιδιαίτερες ψυχοπαιστικές συνθήκες όπως οι οικογένειες μεταναστών, ψυχικά ασθενών γονέων ή αυτιστικών παιδιών, τα παιδιά που γεννήθηκαν με υποβοηθούμενη αναπαραγωγή, τα υιοθετημένα παιδιά, τα παιδιά που μεγαλώνουν σε ιδρύματα ή σε νέες μορφές οικογένειας (μονογονεϊκές ή οικογένειες ομοφυλοφίλων) απαιτούν ιδιαίτερη προσοχή και εξειδικευμένη προσέγγιση.

Το παρόν πρόγραμμα αποτελεί συνέχεια του προγράμματος «Ψυχοπαθολογία του βρέφους, του παιδιού και του εφήβου», δίνοντας έμφαση σε ψυχοκοινωνικά κυρίως θέματα της παιδικής και εφηβικής ηλικίας.

Στο τέλος της εκπαίδευσης, όσοι το παρακολούθησαν, θα μπορούν να αναγνωρίζουν τη σημασία της προληπτικής και θεραπευτικής διάστασης στην ψυχική υγεία του παιδιού και της οικογένειας που συνοψίζεται στο ότι οι παρεμβάσεις των ειδικών έχουν σκοπό να διασφαλίσουν ευτυχισμένα παιδικά χρόνια και να αποτρέψουν τη συνάντηση με ένα ψυχικά πάσχοντα ενήλικα.

3. ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΥΠΟΨΗΦΙΩΝ ΠΟΥ ΓΙΝΟΝΤΑΙ ΔΕΚΤΟΙ ΣΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ - ΤΡΟΠΟΣ ΕΝΤΑΞΗΣ

Αίτηση συμμετοχής μπορούν να υποβάλλουν:

- ▶ απόφοιτοι Πανεπιστημίου/ΤΕΙ της ημεδαπής και της αλλοδαπής
- ▶ απόφοιτοι δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης με συναφή στο αντικείμενο εργασιακή εμπειρία

Η αίτηση συμμετοχής υποβάλλεται ηλεκτρονικά, μέσω της ιστοσελίδας:

<https://elearningekpa.gr/>

4. ΠΡΟΑΠΑΙΤΟΥΜΕΝΑ

Τα προαπαιτούμενα για την παρακολούθηση του Προγράμματος από τους εκπαιδευόμενους είναι:

- ▶ Πρόσβαση στο Διαδίκτυο
- ▶ Κατοχή προσωπικού e-mail
- ▶ Βασικές γνώσεις χειρισμού ηλεκτρονικών υπολογιστών

5. ΤΡΟΠΟΣ ΔΙΕΞΑΓΩΓΗΣ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

Η διδασκαλία στα προγράμματα εξ αποστάσεως επαγγελματικής επιμόρφωσης και κατάρτισης του Κέντρου Επιμόρφωσης και Δια Βίου Μάθησης του ΕΚΠΑ διεξάγεται μέσω του διαδικτύου, προσφέροντας στον εκπαιδευόμενο «αυτονομία», δηλαδή δυνατότητα μελέτης ανεξαρτήτως περιοριστικών παραγόντων, όπως η υποχρέωση της φυσικής του παρουσίας σε συγκεκριμένο χώρο και χρόνο.

Το εκπαιδευτικό υλικό του προγράμματος διατίθεται σταδιακά, ανά διδακτική ενότητα, μέσω ειδικά διαμορφωμένων ηλεκτρονικών τάξεων. Κατά την εξέλιξη κάθε θεματικής ενότητας αναρτώνται σε σχετικό link οι απαραίτητες για την ομαλή διεξαγωγή της εκπαιδευτικής διαδικασίας ανακοινώσεις.

Ο εκπαιδευόμενος, αφού ολοκληρώσει τη μελέτη της εκάστοτε διδακτικής ενότητας, καλείται να υποβάλει ηλεκτρονικά, το αντίστοιχο τεστ αξιολόγησης. Τα τεστ μπορεί να περιλαμβάνουν ερωτήσεις αντιστοίχισης ορθών απαντήσεων, πολλαπλής επιλογής, αληθούς/ψευδούς δήλωσης, ή upload, όπου ο εκπαιδευόμενος θα πρέπει να διατυπώσει και να επισυνάψει την απάντησή του. Η θεματική ενότητα μπορεί να συνοδεύεται από τελική εργασία, η οποία διατίθεται κατά την ολοκλήρωση της θεματικής ενότητας (εφόσον το απαιτεί η φύση της θεματικής ενότητας) και αφορά το σύνολο της διδακτέας ύλης.

Παράλληλα, παρέχεται **πλήρης εκπαιδευτική υποστήριξη** δεδομένου ότι ο εκπαιδευόμενος μπορεί να απευθύνεται ηλεκτρονικά (για το διάστημα που διαρκεί το εκάστοτε μάθημα) στον ορισμένο εκπαιδευτή του, μέσω ενσωματωμένου στην πλατφόρμα ηλεκτρονικού συστήματος επικοινωνίας, για την άμεση επίλυση αποριών σχετιζόμενων με τις θεματικές ενότητες και τις ασκήσεις αξιολόγησης ή την τελική εργασία.

6. ΤΡΟΠΟΣ ΕΞΕΤΑΣΗΣ ΚΑΙ ΒΑΘΜΟΛΟΓΗΣΗΣ

Σε κάθε διδακτική ενότητα ο εκπαιδευόμενος θα πρέπει να επιλύει και να υποβάλλει ηλεκτρονικά το αντίστοιχο τεστ, τηρώντας το χρονοδιάγραμμα που έχει δοθεί από τον εκπαιδευτή του. Η κλίμακα βαθμολογίας κυμαίνεται από 0 έως 100%. Συνολικά, η βαθμολογία κάθε θεματικής ενότητας προκύπτει κατά το 60% από τις ασκήσεις αξιολόγησης και κατά το υπόλοιπο 40% από την τελική εργασία, η οποία εκπονείται στο τέλος του συγκεκριμένου μαθήματος και εφόσον το απαιτεί η φύση αυτού.

Η χορήγηση του **Πιστοποιητικού Επιμόρφωσης** πραγματοποιείται, όταν ο εκπαιδευόμενος λάβει σε όλα τα μαθήματα βαθμό μεγαλύτερο ή ίσο του 50%. Σε περίπτωση που η συνολική βαθμολογία ενός ή περισσότερων μαθημάτων δεν ξεπερνά το 50%, ο εκπαιδευόμενος έχει τη δυνατότητα επανεξέτασης των μαθημάτων αυτών μετά την ολοκλήρωση της εκπαιδευτικής διαδικασίας του προγράμματος. Η βαθμολογία που θα συγκεντρώσει κατά τη διαδικασία επανεξέτασής του είναι και η οριστική για τα εν λόγω μαθήματα, με την προϋπόθεση ότι ξεπερνά εκείνη που συγκέντρωσε κατά την κανονική διάρκεια της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Σε διαφορετική περίπτωση διατηρείται η αρχική βαθμολογία.

7. ΛΟΙΠΕΣ ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΙΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΟΜΕΝΩΝ - ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΧΟΡΗΓΗΣΗΣ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΤΙΚΟΥ

Πέρα από την **επιτυχή ολοκλήρωση** του προγράμματος για τη χορήγηση του Πιστοποιητικού απαιτούνται τα εξής:

- ▶ Συμμετοχή του εκπαιδευόμενου στη διαδικασία Δειγματοληπτικού Ελέγχου Ταυτοποίησης

Η διαδικασία Δειγματοληπτικού Ελέγχου Ταυτοποίησης Εκπαιδευόμενου στοχεύει στη διασφάλιση της ποιότητας των παρεχομένων εκπαιδευτικών υπηρεσιών. Συγκεκριμένα, εξουσιοδοτημένο στέλεχος του Κέντρου Επιμόρφωσης και Δια Βίου Μάθησης του ΕΚΠΑ, επικοινωνεί τηλεφωνικά με ένα τυχαίο δείγμα εκπαιδευόμενων, προκειμένου να διαπιστωθεί εάν συμμετείχαν στις εκπαιδευτικές διαδικασίες του προγράμματος, εάν αντιμετώπισαν προβλήματα σε σχέση με το εκπαιδευτικό υλικό, την επικοινωνία με τον ορισμένο εκπαιδευτή τους, καθώς και με τη γενικότερη μαθησιακή διαδικασία. Η τηλεφωνική επικοινωνία διεξάγεται με την ολοκλήρωση του εκάστοτε προγράμματος, ενώ η μέση χρονική διάρκειά της συγκεκριμένης διαδικασίας είναι περίπου 2-3 λεπτά.

Σε περίπτωση μη συμμετοχής του εκπαιδευόμενου στη διαδικασία Δειγματοληπτικού Ελέγχου Ταυτοποίησης, εφόσον κληθεί, ή μη ταυτοποίησής του κατά τη διεξαγωγή της, δεν χορηγείται το πιστοποιητικό σπουδών, ακόμα και αν έχει ολοκληρώσει επιτυχώς την εξ αποστάσεως εκπαιδευτική διαδικασία.

► **Συμμετοχή του εκπαιδευόμενου στη διαδικασία Δειγματοληπτικού Ελέγχου Εγγράφων**

Ο δειγματοληπτικός έλεγχος εγγράφων διασφαλίζει την εγκυρότητα των στοιχείων που έχει δηλώσει ο εκπαιδευόμενος στην αίτηση συμμετοχής του στο Πρόγραμμα και βάσει των οποίων έχει αξιολογηθεί και εγκριθεί η αίτηση συμμετοχής του σε αυτό.

Κατά τη διάρκεια ή μετά το πέρας του προγράμματος, πραγματοποιείται δειγματοληπτικός έλεγχος εγγράφων από τη Γραμματεία. Ο εκπαιδευόμενος θα πρέπει να είναι σε θέση να προσκομίσει τα απαραίτητα δικαιολογητικά τα οποία πιστοποιούν τα στοιχεία που έχει δηλώσει στην αίτηση συμμετοχής (Αντίγραφο Πτυχίου, Αντίγραφο Απολυτήριου Λυκείου, Βεβαίωση Εργασιακής Εμπειρίας, Γνώση Ξένων Γλωσσών κ.τ.λ.).

Σε περίπτωση μη συμμετοχής του εκπαιδευόμενου στη διαδικασία Δειγματοληπτικού Ελέγχου Εγγράφων, εφόσον κληθεί, ή μη ύπαρξης των δικαιολογητικών αυτών, δεν χορηγείται το πιστοποιητικό σπουδών, ακόμα και αν έχει ολοκληρώσει επιτυχώς την εξ αποστάσεως εκπαιδευτική διαδικασία.

► **Αποπληρωμή του συνόλου των διδάκτρων**

Ο εκπαιδευόμενος θα πρέπει να μην έχει οικονομικής φύσεως εκκρεμότητες. Σε περίπτωση που υπάρχουν τέτοιες, το πιστοποιητικό σπουδών διατηρείται στο αρχείο της Γραμματείας, μέχρι την ενημέρωση της για τη διευθέτηση της εκκρεμότητας.

Αναλυτική περιγραφή των παραπάνω υπάρχει στον Κανονισμό Σπουδών:

<https://elearningekpa.gr/regulation>

8. ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ

Οι συγγραφείς του εκπαιδευτικού υλικού είναι μέλη ΔΕΠ του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών ή και ειδικοί εμπειρογνώμονες με ιδιαίτερη συγγραφική καταξίωση, οι οποίοι κατέχουν πολύ βασικό ρόλο στην υλοποίηση του προγράμματος.

9. ΠΩΣ ΔΙΑΜΟΡΦΩΝΕΤΑΙ Η ΥΛΗ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

Το πρόγραμμα επαγγελματικής επιμόρφωσης και κατάρτισης περιλαμβάνει **4 θεματικές ενότητες (μαθήματα)**.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΜΑΘΗΜΑΤΩΝ

Πρόληψη και θεραπεία

Διδακτική Ενότητα 1. Το φυσιολογικό και το παθολογικό στην ψυχική υγεία του παιδιού

Σκοπός της διδακτικής αυτής ενότητας είναι να συζητήσει τις έννοιες του φυσιολογικού και του παθολογικού στη ψυχική υγεία του παιδιού και του εφήβου. Έχει ήδη φανεί η ανεπάρκεια της άποψης που θεωρεί το παθολογικό σαν ποσοτικό μέγεθος, δυνάμενο να ορισθεί από την απόστασή του από το φυσιολογικό. Η ψυχανάλυση ώθησε τον ορισμό του φυσιολογικού – παθολογικού, μακριά από τα πεδία της προσαρμογής και της συμπεριφοράς. Η έννοια του φυσιολογικού απομακρύνεται από εκείνη του σταθερού και αμετακίνητου και στοχεύει σε μια δυναμική κατάσταση όπου η ψυχική λειτουργία είναι δημιουργική χωρίς να είναι συνέχεια αναγκασμένη να καταφεύγει σε αντιδραστικούς αμυντικούς σχηματισμούς.

Διδακτική Ενότητα 2. Βασικές αρχές πρόληψης στην ψυχική υγεία των παιδιών και των εφήβων

Σκοπός της διδακτικής αυτής ενότητας είναι η παρουσίαση των βασικών αρχών πρόληψης στην ψυχική υγεία των παιδιών και των εφήβων. Δίδεται ο ορισμός της ψυχικής υγείας, εξηγούνται οι τρεις βαθμίδες πρόληψης, αναλύονται οι παράγοντες κινδύνου και παρατίθεται η στρατηγική των σύγχρονων παρεμβάσεων πρόληψης. Αναφέρονται επίσης οι ειδικές περιπτώσεις που χρήζουν προληπτικής παρέμβασης, ο ρόλος των γονέων και του σχολείου ως αποδέκτες των προγραμμάτων παρέμβασης καθώς και οι δυνατότητες των παιδοψυχιατρικών υπηρεσιών για την πραγματοποίηση προληπτικών παρεμβάσεων. Στόχος κάθε προληπτικής παρέμβασης είναι η αποτροπή εκδήλωσης ή/και εγκατάστασης της ψυχικής παθολογίας στην ενήλικη ζωή.

Διδακτική Ενότητα 3. Πρόληψη στα διάφορα στάδια ανάπτυξης

Σκοπός της διδακτικής αυτής ενότητας είναι να παρουσιάσει αφενός την αναγκαιότητα και αφετέρου τις μορφές της πρόληψης καθ' όλη τη διάρκεια της παιδικής ζωής. Αναλύονται οι προληπτικές στρατηγικές ανάλογα με αναπτυξιακό στάδιο του παιδιού ή του εφήβου. Η πρόληψη ξεκινά ήδη από την προγεννητική και περιγεννητική περίοδο και συνεχίζεται κατά

τη βρεφική ηλικία όπου η γονεϊκή φροντίδα με συνέχεια και συνέπεια αποτελεί το βασικό προληπτικό μέτρο για την φυσιολογική εξέλιξη του παιδιού. Κατά την προσχολική ηλικία ιδιαίτερη προσοχή δίδεται στην άμεση ανίχνευση και αντιμετώπιση των αναπτυξιακών διαταραχών και αντίστοιχα κατά τη σχολική ηλικία σε εκείνη των μαθησιακών δυσκολιών. Οι προληπτικές παρεμβάσεις στην εφηβεία έχουν μακροχρόνια θετική έκβαση, με καλύτερη κοινωνική ένταξη και αυτοδυναμία στην ενήλικη ζωή.

Διδακτική Ενότητα 4. Ψυχοθεραπείες ψυχαναλυτικού τύπου

Σκοπός της διδακτικής αυτής ενότητας είναι να αναφέρει σημεία ενδεικτικά του πλούτου της ψυχαναλυτικής θεωρίας και πρακτικής, να παρουσιάσει πώς η ψυχαναλυτική θεωρία άλλαξε καθοριστικά τις γνώσεις που είχαμε για το παιδί και κατά συνέπεια τον τρόπο αντιμετώπισης της παθολογίας του. Η ιδιαιτερότητα της ψυχαναλυτικής προσέγγισης και ο σεβασμός με τον οποίο τοποθετείται απέναντι στο παιδί αποτελούν ιδιαίτερα βοηθήματα για όσους ασχολούνται με την ψυχική υγεία του παιδιού. Με την παρουσίαση της σχέσης της ψυχανάλυσης με την εκπαίδευση, της τεχνικής της παιδικής ψυχανάλυσης και των διαφόρων ψυχοθεραπειών ψυχαναλυτικής έμπνευσης αναδεικνύεται η καθοριστική συμβολή της ψυχανάλυσης στη κλινική παιδοψυχιατρική πράξη.

Διδακτική Ενότητα 5. Προβληματισμοί σχετικά με τη χρήση ψυχοφαρμάκων στα παιδιά

Σκοπός της διδακτικής αυτής ενότητας είναι να αναδείξει τους προβληματισμούς σχετικά με τη χρήση ψυχοφαρμάκων στα παιδιά. Παρουσιάζονται η σύνθετη διαδικασία της βασικής εκτίμησης του παιδιού και του εφήβου πριν την έναρξη φαρμακευτικής αγωγής, οι δυσκολίες και οι ιδιαιτερότητες της έρευνας για τη χρήση ψυχοφαρμάκων στη παιδική ηλικία και οι διαφορές της φαρμακοκινητικής στους ενήλικες και τα παιδιά. Οι προβληματισμοί των παιδοψυχιάτρων ενισχύονται από τις αντιστάσεις των γονέων και τις κοινωνικές προκαταλήψεις όπως απέδειξε η αναφερόμενη πρόσφατη έρευνα για τη στάση των Ελλήνων γονέων σχετικά με τη χορήγηση ψυχοφαρμάκων στα παιδιά τους.

Διδακτική Ενότητα 6. Η συνέχεια των ψυχικών διαταραχών από την παιδική στην ενήλικη ζωή

Σκοπός της διδακτικής αυτής ενότητας είναι να μελετήσει τη συνέχεια των ψυχικών διαταραχών από την παιδική στην ενήλικη ζωή. Παρουσιάζονται γενικές επιδημιολογικές μελέτες, που περιλαμβάνουν μεγάλο πληθυσμό παιδιών ή ενηλίκων που παρουσιάζουν

ψυχικές διαταραχές, χωρίς να διαφοροποιούν τις νοσολογικές κατηγορίες και ειδικές μελέτες που αφορούν τη συνέχεια των ψυχικών διαταραχών για ειδικές νοσολογικές κατηγορίες όπως αυτισμός, ΔΕΠΥ, παιδική ψύχωση, διαταραχές συμπεριφοράς, κατάθλιψη, νευρωτική συμπτωματολογία. Αναδεικνύεται η συνέχεια των περισσότερων ψυχικών διαταραχών από την παιδική ηλικία, στην εφηβεία και στην ενήλικη ζωή και η αξία των προστατευτικών παραγόντων που μπορεί να αλλάζουν από την μια φάση ζωής στην άλλη.

Ψυχοκοινωνικά προβλήματα της παιδικής και εφηβικής ηλικίας

Διδακτική Ενότητα 1. Η αρρώστια και η αναπηρία στην παιδική ηλικία

Σκοπός της διδακτικής αυτής ενότητας είναι να αναδείξει τον τρόπο με τον οποίο η φυσική ασθένεια επηρεάζει ψυχολογικά τα παιδιά και τις οικογένειες τους. Διαφαίνεται πώς η ηλικία, η ιδιοσυγκρασία του παιδιού, η σοβαρότητα και η διάρκεια της ασθένειας, το είδος των ιατρικών πράξεων, η στάση του προσωπικού και η στάση της οικογένειας θα καθορίσουν το βαθμό και το εύρος των ψυχολογικών αντιδράσεων του παιδιού. Η νοσηλεία και οι χειρουργικές επεμβάσεις απαιτούν ειδικούς χειρισμούς εκ μέρους των γονέων και του νοσηλευτικού προσωπικού. Οι χρόνιες ασθένειες και η αναπηρία επηρεάζουν καθοριστικά την αναπτυσσόμενη προσωπικότητα του παιδιού.

Διδακτική Ενότητα 2. Το παιδί μπροστά στο θάνατο

Σκοπός της διδακτικής αυτής ενότητας είναι να εξηγήσει τον τρόπο με τον οποίο το παιδί και ο έφηβος μπορεί να βιώσει το θάνατο είτε αγαπημένου προσώπου είτε να αντιμετωπίσει το ίδιο μια θανατηφόρα ασθένεια. Παρουσιάζεται η ψυχαναλυτική προσέγγιση του θανάτου και του πένθους στον ενήλικα, τα στάδια της εσωτερικής διεργασίας του πένθους, οι ομοιότητες και οι διαφορές στον τρόπο που το αντιλαμβάνεται και βιώνει το παιδί τον θάνατο ανάλογα με το στάδιο ανάπτυξής του καθώς και η επώδυνη διαδικασία από την οποία πρέπει να περάσει το ίδιο, οι γονείς και το νοσηλευτικό προσωπικό στην περίπτωση που το παιδί αντιμετωπίζει το δικό του θάνατο.

Διδακτική Ενότητα 3. Το παιδί θύμα σχολικού εκφοβισμού (bullying)

Σκοπός της διδακτικής αυτής ενότητας είναι να παρουσιάσει το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού (bullying) που περιλαμβάνει την βίαιη συμπεριφορά, μαθητή ή ομάδας μαθητών προς ένα μικρότερο και αδύναμο με σκοπό να τον βλάψει. Αναλύονται οι τρόποι εκφοβισμού, η επιδημιολογία του φαινομένου, το προφίλ των δραστών και των θυμάτων, οι

ψυχοκοινωνικές επιπτώσεις στα παιδιά θύματα αλλά και στα παιδιά δράστες και μια ιδιαίτερη μορφή bullying, που κυριαρχεί στην εποχή μας, ο ηλεκτρονικός διαδικτυακός εκφοβισμός (cyber bullying). Για την αντιμετώπιση του φαινομένου αναφέρονται προγράμματα και στρατηγικές πρωτοβάθμιας, δευτεροβάθμιας και τριτοβάθμιας πρόληψης.

Διδακτική Ενότητα 4. Το διαζύγιο στη ζωή του παιδιού

Σκοπός της διδακτικής αυτής ενότητας είναι να προβάλει τις δυναμικές και τις αλληλεπιδράσεις εντός της οικογένειας στην περίπτωση του διαζυγίου και τις επιπτώσεις στον ψυχισμό του παιδιού. Παρουσιάζονται τα συναισθήματα και οι συμπεριφορές των γονέων, οι αντιδράσεις του παιδιού ανάλογα με την ηλικία και την ιδιοσυγκρασία του, οι άμεσες αλλά και οι μακροπρόθεσμες επιπτώσεις στη ζωή του παιδιού. Οι νεότερες απόψεις θεωρούν ότι το παιδί δεν είναι παθητικός αποδέκτης των γεγονότων που διαδραματίζονται στην οικογένειά του, αλλά συμμετέχει ενεργά στη δυναμική της σύγκρουσης. Προτείνεται η συμβουλευτική γονέων με στόχο την ομαλότερη προσαρμογή του παιδιού στις νέες συνθήκες και ισορροπίες.

Διδακτική Ενότητα 5. Αυτοτραυματισμός (self-harm) στην εφηβεία

Σκοπός της διδακτικής αυτής ενότητας είναι να παρουσιάσει την συμπεριφορά αυτοτραυματισμού στην εφηβεία, να αποσαφηνίσει την ορολογία και να την διακρίνει από συμπεριφορές που έχουν πρόθεση ή επιθυμία θανάτου. Η διαταραχή στην εικόνα του σώματος στην εφηβεία φαίνεται να αποτελεί τη βάση των αυτοτραυματικών συμπεριφορών. Γίνεται αναφορά στις μεθόδους ή μορφές αυτοτραυματισμού, παρουσιάζονται επιδημιολογικά δεδομένα, αιτιολογικά μοντέλα, παράγοντες κινδύνου όπως επίσης και παράγοντες που δρουν προστατευτικά. Αναφέρονται προληπτικές και θεραπευτικές παρεμβάσεις και συζητείται ο στιγματισμός ο οποίος εμποδίζει την αναζήτηση βοήθειας και τη θεραπεία.

Τραυματικές εμπειρίες της παιδικής ηλικίας

Διδακτική Ενότητα 1. Μετατραυματική διαταραχή stress

Σκοπός της διδακτικής αυτής ενότητας είναι να παρουσιάσει τη μετατραυματική διαταραχή stress στην παιδική ηλικία. Εξηγείται η έννοια του τραύματος από ψυχιατρική και ψυχαναλυτική σκοπιά, παρουσιάζονται τα κριτήρια διάγνωσης σύμφωνα με τα ταξινομικά συστήματα και αναλύονται οι δυσκολίες προσδιορισμού κριτηρίων στην περίπτωση του

παιδικού τραύματος. Αναφέρονται οι πολλαπλοί παράγοντες που διαμορφώνουν την απάντηση του παιδιού στο τραυματικό γεγονός, οι συνέπειες στον ψυχισμό του άμεσες και μακροπρόθεσμες και διαφαίνεται η σημασία εκτός των υπολοίπων προληπτικών παρεμβάσεων, της εκπαίδευσης γονέων, προσωπικού του σχολείου και επαγγελματιών υγείας στην αναγνώριση και το χειρισμό των συμπτωμάτων του τραύματος.

Διδακτική Ενότητα 2. Διαπροσωπικό τραύμα - μετάδοση του τραύματος από τους γονείς στα παιδιά

Σκοπός της διδακτικής αυτής ενότητας είναι να παρουσιάσει το διαπροσωπικό τραύμα που ορίζεται σαν συνύπαρξη μετατραυματικής συμπτωματολογίας ενός ενήλικα και ενός μικρού παιδιού, όπου η συμπτωματολογία του ενήλικα μεταδίδεται και χειροτερεύει εκείνη του παιδιού. Διαπροσωπικό τραύμα μπορεί να εκδηλωθεί σε παιδιά μικρής ηλικίας που ήταν μάρτυρες σκηνών ενδοοικογενειακής βίας ή σε περιπτώσεις φυσικών καταστροφών όπου ο γονέας υποφέρει από διαταραχή μετατραυματικού στρες. Η διαγενεολογική μετάδοση της βίας εξηγείται με ψυχοδυναμικούς όρους αλλά και με μοριακούς και κυτταρικούς μηχανισμούς με τους οποίους αποτυπώνεται η επίδραση του περιβαλλοντικού stress στον εγκέφαλο.

Διδακτική Ενότητα 3. Διαγενεαλογική μετάδοση του τραύματος (ψυχαναλυτική προσέγγιση)

Σκοπός της διδακτικής αυτής ενότητας είναι να αναδείξει τη συμβολή της ψυχοδυναμικής προσέγγισης στη μελέτη της διαγενεαλογικής μετάδοσης του τραύματος. Το όνομα αποτελεί τη συμβολική μετάδοση μιας κληρονομιάς και η επιλογή ονόματος για το παιδί είναι ένας καθημερινός τόπος που μπορούμε να διακρίνουμε τους μηχανισμούς της διαγενεαλογικής μετάδοσης των γονεϊκών φαντασιώσεων και επιθυμιών. Η κατανόηση και η μελέτη αυτών των ψυχικών διεργασιών διαδραματίζει ένα σημαντικό ρόλο στην εξήγηση αιτιοπαθογενετικών μηχανισμών και στην αποτελεσματική θεραπευτική παρέμβαση, ώστε οι διαγενεαλογικές αναπαραστάσεις να μπορέσουν να συμμετάσχουν θετικά στη δόμηση της ταυτότητας, στην ελευθερία του ατόμου και στη θέση του στη ζωή.

Διδακτική Ενότητα 4. Το παιδί θύμα κακοποίησης

Σκοπός της διδακτικής αυτής ενότητας είναι να παρουσιάσει το φαινόμενο της παιδικής κακοποίησης που αφορά βίαιες και επιθετικές συμπεριφορές εκ μέρους των ενηλίκων που προκαλούν βλάβη, τραύμα, πόνο και φόβο στο παιδί. Συζητούνται θέματα ορισμού και

μορφές κακοποίησης (σωματική, σεξουαλική, συναισθηματική). Παρουσιάζεται η κλινική εικόνα, οι άμεσες και μακροπρόθεσμες συνέπειες στην προσωπικότητα του παιδιού και τα χαρακτηριστικά των γονέων που κακοποιούν τα παιδιά τους. Υπογραμμίζεται η δυσκολία της εξέτασης του παιδιού και η σημασία της προσαρμογής των τεχνικών της συνέντευξης στην ηλικία και τις γνωστικές ικανότητες κάθε παιδιού. Η πρόληψη και η αντιμετώπιση απαιτεί την συνεργασία παιδοψυχιατρικής διεπιστημονικής ομάδας, κοινωνικών φορέων και δικαστικών αρχών.

Παιδιά και οικογένειες σε ειδικές συνθήκες

Διδακτική Ενότητα 1. Παιδιά ψυχικά ασθενών γονέων

Σκοπός της διδακτικής αυτής ενότητας είναι η παρουσίαση της ψυχοπαθολογίας των γονέων ως μείζονος παράγοντα κινδύνου για την ανάπτυξη ψυχιατρικής συμπτωματολογίας στα παιδιά, είτε λόγω γενετικής μετάδοσης, είτε μέσω της διαταραγμένης αλληλεπιδραστικής σχέσης, είτε μέσω άμεσων κινδύνων ακόμα και κακοποίησης. Παρουσιάζονται αναλυτικότερα οι οικογένειες ψυχωσικών, καταθλιπτικών και τοξικομανών γονέων. Η ανίχνευση της γονικής ψυχοπαθολογίας και η αποτελεσματική παρέμβαση ώστε να προληφθούν οι αρνητικές της συνέπειες στην ψυχική υγεία του παιδιού αποδεικνύεται δύσκολο έργο που θέτει δεοντολογικούς και ηθικούς προβληματισμούς.

Διδακτική Ενότητα 2. Η οικογένεια του αυτιστικού παιδιού

Σκοπός της διδακτικής αυτής ενότητας είναι να μελετήσει την λειτουργία της οικογένειας του αυτιστικού παιδιού. Περιγράφεται η ποιοτικά και ποσοτικά διαταραγμένη αλληλεπιδραστική σχέση του αυτιστικού παιδιού με τη μητέρα, οι ψυχολογικές δυσκολίες τις οποίες βιώνουν οι γονείς στην καθημερινή συμβίωση με το αυτιστικό παιδί κυρίως όταν αυτό εκδηλώνει αναίτια επιθετική συμπεριφορά και η απογοήτευση τους από τη μη δυνατότητα επικοινωνίας με το παιδί τους. Αναφέρονται μελέτες που εξετάζουν την ψυχοπαθολογία των γονέων αυτιστικών παιδιών. Η θεραπευτική παρέμβαση έχει στόχο να κάνει τους γονείς να αποδεχθούν την πραγματικότητα της αυτιστικής λειτουργίας και του διαφορετικού γονεϊκού ρόλου που τους επιβάλλει.

Διδακτική Ενότητα 3. Τα παιδιά μετανάστες

Σκοπός της διδακτικής αυτής ενότητας είναι να μελετήσει τα παιδιά μετανάστες. Παρουσιάζονται τα αντικρουόμενα αποτελέσματα ερευνών για την ψυχική νοσηρότητα

αυτών των παιδιών, αναλύεται η σημασία των συνθηκών διαβίωσης της οικογένειας πριν και μετά τη μετανάστευση και οι παράγοντες που παίζουν ρόλο στη προσαρμογή των παιδιών μεταναστών στη χώρα υποδοχής. Κρίσιμες περιόδους γι'αυτά τα παιδιά αποτελούν η περιγεννητική περίοδος, η έναρξη της σχολικής φοίτησης και η εφηβεία.

Οι επαγγελματίες ψυχικής υγείας καλούνται να σκεφτούν την ετερότητα και να την αντιμετωπίσουν μέσα από κατάλληλες πρακτικές.

Διδακτική Ενότητα 4. Τα παιδιά της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής

Σκοπός της διδακτικής αυτής ενότητας είναι η παρουσίαση της ψυχοσυναισθηματικής ανάπτυξης παιδιών που γεννήθηκαν με υποβοηθούμενη αναπαραγωγή. Τίθενται τα ερωτήματα του αν το τραυματικό βίωμα της στειρότητας και των ιατρικών χειρισμών συνδέονται με ψυχολογική επιβάρυνση του παιδιού, αναλύονται τα αποτελέσματα των μελετών και της κλινικής εμπειρίας και συζητείται η προβληματική των γονέων που δυσκολεύονται να αποκαλύψουν τις συνθήκες σύλληψης στο παιδί τους.

Κρίνεται απαραίτητη η προσοχή από πλευράς των επαγγελματιών ψυχικής υγείας για να μην υποτιμάται η συμμετοχή αυτού του τρόπου αναπαραγωγής στο σχηματισμό της ταυτότητας και στην πιθανή αιτιοπαθογένεια ορισμένων ψυχικών διαταραχών της παιδικής ηλικίας.

Διδακτική Ενότητα 5. Το υιοθετημένο παιδί

Σκοπός της διδακτικής αυτής ενότητας είναι να παρουσιάσει τη δυναμική της υιοθεσίας που αποτελεί λύση για τους γονείς που πραγματοποιούν έτσι την επιθυμία τους να αποκτήσουν παιδί και αντίστοιχα για το παιδί, που αποφεύγει τις συνέπειες της ζωής στο ίδρυμα. Αναφέρονται δεδομένα από διεθνείς μελέτες σε σχέση με την ψυχοσυναισθηματική και νοητική ανάπτυξη του υιοθετημένου παιδιού, αναλύεται η ειδική προβληματική των διακρατικών υιοθεσιών, συζητείται ο κατάλληλος χρόνος για την αποκάλυψη και η διεργασία σχηματισμού ταυτότητας όπου τα υιοθετημένα παιδιά πρέπει να ενσωματώσουν δύο οικογένειες, μια βιολογική και μια ψυχολογική. Οι θεραπευτικές και προληπτικές παρεμβάσεις απευθύνονται κυρίως στους γονείς αλλά και στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον προς αποφυγή στιγματισμού.

Διδακτική Ενότητα 6. Παιδιά σε ιδρύματα

Σκοπός της διδακτικής αυτής ενότητας είναι η παρουσίαση των συνεπειών που έχει η διαβίωση στο ίδρυμα πάνω στην προσωπικότητα του παιδιού. Αναφέρονται οι κλινικές εικόνες του ιδρυματισμού και της ανακλητικής κατάθλιψης και μελέτες που αναδεικνύουν τις

σοβαρές και πολλές φορές μη αναστρέψιμες συνέπειες της μητρικής και συναισθηματικής αποστέρησης, ανάλογα και με την ηλικία του παιδιού και το χρόνο παραμονής του στο ίδρυμα. Διαπιστώνεται ότι παρ' όλες τις βελτιώσεις των ιδρυματικών συνθηκών, λιγότερες αρνητικές συνέπειες υπάρχουν μόνο όταν το ίδρυμα τοποθετείται σαν ένας κρίκος στην αλυσίδα της συνολικής αντιμετώπισης του παιδιού, στην αναμονή μιας οριστικής λύσης.

Διδακτική Ενότητα 7. Νέες μορφές οικογένειας

Σκοπός της διδακτικής αυτής ενότητας είναι η παρουσίαση των νέων μορφών οικογένειας. Σύμφωνα με τη σύγχρονη πραγματικότητα η δομή της οικογένειας και οι γονεϊκοί ρόλοι αλλάζουν δραματικά και προκύπτουν θέματα σε σχέση με την βιολογική διάσταση της γονεϊκότητας. Μελετάται η διεθνής επιστημονική βιβλιογραφία, που αναφέρεται στους ομοφυλόφιλους γάμους, την υιοθεσία παιδιών από ομοφυλόφιλα ζευγάρια, τη χρήση ιατρικών υποβοηθούμενων μέσων αναπαραγωγής από ομοφυλόφιλους, τις παρένθετες μητέρες, την ταυτότητα φύλου και τα ψυχολογικά προβλήματα των παιδιών των ομοφυλοφίλων ζευγαριών, ζητήματα που η εμπλοκή πολιτικών, νομικών, κοινωνικών και θρησκευτικών παραγόντων τα δυσκολεύει και τα περιπλέκει.